

CARTES I DOCUMENTS

Quatre cartes de Joan Ferraté a Albert Manent

JORDI AMAT

Una primera ordenació del miler llarg de cartes rebudes que Albert Manent ha anat guardant des de mitjan anys quaranta fins avui confirma una hipòtesi que era del tot previsible. El conjunt constitueix un fons documental d'enorme vàlua per conèixer, des de la perspectiva privilegiada dels papers privats, bona part de la història intel·lectual catalana (a Catalunya, a Espanya, a l'exili) de la segona meitat del segle XX. Una part d'aquest material ja s'ha publicat o es publicarà en breu.¹ Per això crec que paga la pena donar a conèixer ara aquest breu corpus abans que el temps i l'empobridora indiferència engoleixin fins vés a saber quan l'obra i, per dir-ho amb paraules manllevades d'un poema que Jaime Siles li dedicà, l'alt *ejemplo moral* de Joan Ferraté (Reus, 1924 - Barcelona, 2003).

El text de les quatre cartes que presento (el sobre de les quals es conserva) és manuscrit, la grafia és del tot comprensible, i a l'hora de transcriure-les he mantingut sempre l'ortografia de l'autor. Ferraté n'escriví la primera de la sèrie la vigília de Nadal de l'any 1951 des de la casa familiar del Raval de Santa Anna de Reus, la segona i la tercera des del Picarany –la masia de l'Almoster que construí el seu pare Ricard Ferraté– amb destinació al Mas Segimon de l'Aleixar on Marià Manent i els seus estiuejaven. La segona no està datada i tampoc puc assegurar l'any en què fou escrita (ben probablement el 1952) ja que la data del mata-segells no és gens clara (s'hi pot llegir 6 d'agost, però res més). Al remitent de la darrera missiva Ferraté ja apareix com a professor, i el marc acolorit del sobre delata que és una carta que s'envia de lluny. Fou escrita a la Universidad de Oriente de Santiago de Cuba on,

1. Penso en la correspondència de Josep Carner i Émilie Noulet amb Marià Manent i Albert Manent (editada per Jaume Subirana i inclosa al volum 7 de l'*Epistolari de Josep Carner* que Curial publicà el 2002), en les sucoses missives que rebé de Josep Pla (es poden llegir a «Vuit cartes de Josep Pla a Albert Manent» reproduïdes a *Del noucentisme a l'exili. Sobre cultura catalana del nou-cents* del 1997), en alguna carta de Riba reproduïda als fonamentals volums curats per Carles-Jordi Guardiola. Ben aviat, sembla, podrem llegir bona part de les cartes que Manent rebé de Joan Fuster i també de Jaume Agelet i Garriga.

gràcies a la intercessió d'Eduard Valentí, feia alguns mesos que Ferraté havia començat a fer classes de llengües clàssiques.

Tot i la brevetat del material, el seu interès em sembla indiscutible. A banda de la informació biogràfica que proporciona (la referència d'un viatge a París, per exemple) i de confirmar el talent literari de Ferraté com a escriptor de cartes (la caracterització d'ambdós mitjançant una parella d'adjectius a la primera és d'alta precisió),² testimonia l'existència d'una fecunda amistat forjada al Pati de Lletres de la Universitat dins del context prou conegut de la promoció barcelonina (catalana i castellana) del *medio siglo*. Eren anys foscos, però paradoxalment de riquíssima vitalitat literària. Tal com s'entreveu a la primera carta, Manent i els germans Ferraté coincidien en l'entusiasme per Josep Carner, quan l'oreig no ventava precisament cap a la direcció de la poètica carneriana; de fet, es pot comprovar, Manent parlà del seu amic Joan en més d'una i més de dues cartes dirigides a Carner. Manent, segons em comentà el mateix Ferraté, fou qui li facilità un dels seus llibres de capçalera: l'edició de March curada per Pere Bohigas i editada per la Barcino. Com prova una entrada del dietari de J.M. López-Picó, tots dos intervingueren en l'acte d'homenatge que es tributà al seu mestre Carles Riba el 27 de novembre del 1953 a La Casa del Libro.³

A banda de les lectures i els mestratges compartits (Eliot inclòs), l'implacable Ferraté crític fou molt elogiós amb el Manent poeta d'*Hoste del vent* i *La nostra nit*. A *Laye*, comentant la segona *Antologia poètica universitària*, l'havia qualificat de «poeta excelente» i un any després reafirmaria aquella ponderació. A l'article que va escriure per al número dedicat a Catalunya de la revista *Alcalá* –una publicació universitària de Madrid afí al canvi de model cultural impulsat per Dionisio Ridruejo (un canvi de model que postulava la necessària incorporació de la literatura catalana com a riquesa irrenunciable de la cultura espanyola)– sintetitzà amb aquestes paraules l'aportació d'Albert Manent a la poesia catalana: «es un caso sorprendente de madurez poética. En él, por primera vez en la poesía catalana, se dejan totalmente a un lado aquellas “facultades descriptivas e instructivas”, cuyo abandono proclamara Rimbaud condición ineludible para el acceso a la suprema condición de poeta. A. Manent es (con sólo algún antecedente en Rosselló) el primer visionario. De ello, digámoslo brevemente, se deduce lo que en su arte tiene que ser decisivo: la magia de la lengua».⁴

2. Llegiu el volum *Jaime Gil de Biedma. Cartas y artículos* (Sirmio, 1994), la miscel·lània de Gabriel Ferrater *Papers, cartes, paraules* que Joan Ferraté preparà per a Quaderns Crema o les incloses a *Cartas a Rosa Chacel* editades l'any 1994 per Ana Rodríguez Fischer.

3. J.M. LÓPEZ-PICÓ, *Dietari (1929-1959)*, edició de Joan de Déu Domènech, Barcelona: Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 326.

4. La ressenya de l'*Antologia* es va publicar al número 12 de la revista *Laye*, datat entre els mesos d'abril i març del 1951. La descripció de l'obra poètica de Manent va aparèixer a l'article «Bibliografia de la literatura catalana contemporània» publicat a *Alcalá. Revista Universitaria Española*, núm. 20, el 10 de novembre del 1952. Conec aquests dos textos gràcies a la generositat del professor Laureano Bonet, historiador de referència per conèixer la vida cultural a la Barcelona dels anys quaranta i cinquanta.

La tercera carta, curulla de suggestions, transpira l'atmosfera il·lusionada que es pot detectar en moltes altres escrites aquell estiu del Congreso de Poesía de Segovia per destacats agents del sistema literari català (Riba primer de tots, però també J.V. Foix, Joan Oliver o Josep Maria Cruzet). La consolidació del «diàlogo», en aquest cas, permetia que Ferraté es significués altra vegada com un lúcid *enfant terrible* en relació amb el catalanisme. La darrera carta, d'un humorisme irrefrenable, no oculta el neguit creixent de Ferraté davant l'escassa atenció crítica que despertà *Carles Riba, avui*, el seu primer llibre dedicat precisament a Albert Manent.

I

Reus, 24 de desembre [del 1951]

Estimat Albert,

L'Arnavat va dir-nos ahir que un dia d'aquests pensaves venir a Reus amb en Triadú. M'agradarà molt veure't (ja tens la meva adreça) i xerrar, de literatura, tot el que calgui per a divertir-nos.

El Gabriel ha llegit *El Cofat* i voldria comparar-lo amb la versió castellana, *El misterio de?*; em diu que et demani de portar-lo. També, si és possible, t'agrairem que ens proporcionis aquell *Nabí* promès de fa tan temps.⁵

Res més. Una forta abraçada

Joan

II

Estimat Albert,

avui, en arribar al mas després d'una quinzena feixuga de turisme intel·lectual (a París), he trobat la teva carta. Molt content que vulguis venir a fer-me una visita. Si els meus anys no fossin tants te la faria jo en una passejada crítica i filosòfica com la teva serà lírica i entusiasta. Espero que aquesta carta arribi a temps per a fer-te deixar la llauna jurista i arribar-te aquí de bon matí, el diumenge per exemple. Dedicarem el dia a interminables xerrades i sinistres polèmiques, dinaràs amb nosaltres, i al vespre podràs tornar ben descansat al teu mas.

No sé quan aniré a Barcelona, però segurament no serà abans d'una setmana. Pots venir doncs quan vulguis.

Si l'intel·lectual de Mataró el tens aquí, porta'l, que farem festa grossa.⁶

Una forta abraçada

Joan

5. Els llibres de Carner són *El Ben Cofat i l'Altre* (Perpinyà: Proa, 1951), que com és sabut és la versió catalana de *Misterio de Quanaxhuata* (Mèxic: Ediciones Fronza, 1943). El *Nabí* reclamat és l'edició barcelonina clandestina de 1947 publicada pels Amics de la Poesia amb la data del 1938.

6. Es refereix a Antoni Comas.

III

Picarany, 16 d'agost del 1952

Estimat amic i jove poeta,

moltes gràcies per la teva carta que te'm fa present d'una certa manera epigramàtica i més aguda que al natural. Ara és qüestió que et decideixis a venir aquí amb l'amic Comas i tinguem la gran xerrada. Però el millor fora que vinguéssiu a passar tot el dia. Què me'n dius?

Aquesta carta suposo que et trobarà de retorn de la llar estival i superrealista del senyor Foix, il·lustre congressista de poesia (si no il·lustre poeta). En Castellet em va enviar (perquè jo no llegeixo, i no per prejudici, el tal paper) la carta on el senyor Riba proclama a *Revista* la seva amistat envers Dionisio Ridruejo («perquè ell és ell i jo sóc jo»)⁷ Si la mala llet catalanesca fos a sheer *bad milk*, com és degut, aquest «renversement des alliances» hauria d'haver provocat tremendus trontolls en totes les consciències del país. Però em sembla que la sensibilitat dels elements «conscients» del país està prou esmussada perquè no hagi passat res de semblant. La seva mala llet és a sheer *bad milk*, i per tant, purament arbitrària. –De totes maneres, i com que l'únic important és, respecte a això, divertir-s'hi, espero que m'expliquis què de tan important es va dir i fer a Segòvia i amb el senyor Ridruejo. (Suposo, tornant a la carta d'en Riba, que devies delectar-te amb les subtils reserves verbals amb què manifesta, malgré tot, el seu esperit resistent, i que la censura, com sempre sorda i cega, no va captar.)

A part això, que tu saps millor que jo, ben poc tinc per contar-te. La meua vida és encara més solitària que la teva i en tres mesos he anat un sol cop a Reus, a tallar-me el cabell! –No hi ha tals quartilles sobre Espriu, ni sobre Llor. En realitat, ara era l'hora les havia d'escriure (i ben discretament, només per complir amb el compromís), però hi ha vents de crisi –econòmica– a *Laye* i mentre duri l'incertitut sóc incapaç d'escriure una sola ratlla. Que s'acabés *Laye* em sabia ara una mica de greu, perquè després de l'article sobre el Vinyoli⁸ em sentia amb forces per una sèrie sobre versots catalanescos “que havien de remoure-ho tot” (com, pel que veig, s'espera de mi –i de *Laye*).

7. C. RIBA, «Carta abierta a Dionisio Ridruejo», *Revista. Seminario de información, artes y letras*, núm. 16, 31 de juliol del 1952, p. 3. La carta oberta està recollida, sense l'empremta de la censura, al volum 3 de les *Obras Completas* de Riba, p. 322-327.

8. J. FERRATER, «Les hores retrobades de Joan Vinyoli», *Laye*, núm. 19, maig-juliol del 1952, p. 51-55. L'article està reproduït a *Dinámica de la poesía. Ensayos de explicación (1952-1966)*, publicat a Seix Barral l'any 1982.

No he fet més que llegir, poca literatura perquè n'estic més aviat desproveït. Vaig llegir, entenen-ho per primera vegada d'una manera suficient, *The Waste Land* (*La terra eixorca*, m'agradaria traduir-ho), i em va obsessionar una sèrie de dies. T'envio la traducció (ben imperfecte, ho sé prou) de poc més de dos cants, que vaig fer.⁹ Vaig traduir molt poc més del que veuràs. El cant II, que no té cap interès fora del seu context, i que el senyor Eliot hauria fet bé de no creure'l necessari, em va avorrir massa, i em va deixar sense forces pels cants III, IV i V que són una meravella extraordinària. Per què no proves de traduir, o d'adaptar al teu gust, el cant IV (*La mort del Mariner Fenici*)? Em sembla que és del tot adequat per a tu.¹⁰ –Espero que tindràs a casa teva l'original, per a comparar-lo amb la meua traducció. Hi ha alguna paraula que no n'he trobat l'equivalent en català. P.e., com es diu «repisa (de chimenea)»?

Amb la teva pregunta sobre el llibrot de Max Scheler, il·lustre intel·lectual alemany, em poses en ben mala situació, perquè no l'he llegit (no l'he pogut trobar mai).¹¹ Però tinc a l'autor per bona persona, de grans bíceps i de vitalitat pantagruèlica, per tot el qual (i perquè, a més, era catòlic), em sembla recomanable. Però ets tu, que l'has llegit, qui m'ha de dir què te'n sembla.

Recorda't, doncs, de venir.

Una forta abraçada

Joan

Guarda la traducció d'Eliot: és còpia única.

9. Ferraté va publicar en català al número 21 de *Laye*, datat entre els mesos de novembre i desembre del 1952, la traducció del poema (p. 44-54). Mesos després, un crític anònim del setmanari *Destino* en feia aquest comentari: «ha conseguido un perfecto y dorado trasplante al idioma catalán. Elegantes y alusivos, los versos conservan su más sensible sonoridad y las imágenes se abren certeras en una muy lograda versión» («Escaparate», *Destino*, núm. 815, 21 de març del 1953, p. 22). Passat un quart de segle Ferraté la revisà a fons i, canviant-li el títol, la tornà a publicar dins del fonamental assaig *Lectura de «La terra gastada» de T.S. Eliot* (Edicions 62, 1977). El fet que Manent, a l'entrada que sobre Ferraté va escriure per al *Diccionari de la Literatura Catalana* (1979), no assenyalés la importància d'aquest estudi indignà l'interessat i evidenciaria el distanciament entre els dos vells amics fent efectiu el trencament de Ferraté amb Edicions 62.

10. Abans de fer vint anys, Albert Manent havia traduït «East coker» (el segon dels *Four quartets* d'Eliot). La seva versió, llegida en una de les sessions del grup Miramar, aparegué al número 3 de la clandestina revista *Curial* (novembre del 1949). Per saber quina ha estat la petja d'Eliot a Catalunya, amb informacions sobre el paper clau que a la postguerra tingué Antoni Comas, cal llegir l'article de Manent «La recepció de l'obra de T.S. Eliot a Catalunya», inclòs a *Del Noucentisme a l'exili. Sobre la cultura catalana del nou-cents*.

11. Es refereix, segons recorda Manent, a l'assaig de Scheler *El resentimiento en la moral* que José Gaos traduí l'any 1927 per a l'editorial de la Revista de Occidente.

IV

Santiago de Cuba, 22 de maig de 1955

Sr. Albert Manent
Barcelona

Estimat Albert,

deus estar convençut que m'han crescut uns ullals de fera, que m'han sortit pèls fins i tot a les orelles i que m'he convertit en el més sinistre crític «cimarrón» de la selva cubana, quan ja fa més de set mesos que vaig marxar i fins avui no he donat senyal de vida. De fet, tornar-se fera primitiva, aquí, no és gens difícil; però no sofreixo sinó d'abaltiment. No se m'han fet més tallants els ullals, sinó que s'han esmussat; no porto pell ni pèl d'ós ferotge, que el clima ens fa anar a tothom com verms i, ai las!, he deixat d'ésser crític: aquí, on només hi ha ventres, la meva espècie sofreix una mutació total, o bé desapareix. Jo, com veus, subsisteixo, però no sense que m'hagi oblidat del llinatge dels Aristarcs, aplicat solament a fer la viu viu entre cretins i memos.

Vaig saber pel meu germà que havies estat malalt uns mesos, però ja t'havies restablert. Em va neguitejar una mica el pensament del teu estat. Per això et demano que m'escriguis com segueixes i com estan els teus estudis i els teus versots de reamatoria. Ressegueix amb el pensament tots aquests mesos i explica'm tot el que recordis de les fetes i les dites dels ciutadans il·lustres de Barcelona i ciutats veïnes, Mataró, p.e. Què fa el fillòleg Comas? Quants projectes de tremendos articles ha parit la seva ment agitada? Enyoro els seus dubtes d'home seriós.

Explica'm força coses i digue'm quins llibres han sortit que hagi de comprar. Vaig escriure al Gabriel que et donés un exemplar del meu *Carles Riba, avui*. Demana-li, si el veus; desgraciadament, no te'l puc signar com caldria, des d'aquest racó de món. Conta'm les dites dels tontos i les dels sensats sobre el meu llibre, però seriosament! Voldria saber amb exactitud què en pesen els lletruts.¹²

12. Encara no feia un mes que Ferraté havia escrit a Riba interessant-se pel seu llibre. «Sé que a Barcelona ja es ven el meu llibre. Jo encara no l'he rebut, ni sé res de les reaccions de la gent. Ja que és la primera vegada que publico, m'agradaria ésser-hi». *Cartes de Carles Riba III (1953-1959)*, edició de Carles-Jordi Guardiola, Institut d'Estudis Catalans, 1993, p. 255. Sobre la nul·la recepció del llibre a Catalunya, és il·lustratiu i alligonador llegir el «Prospecte» que encapçala *Papers sobre Carles Riba*, 1993. Ferraté, com és natural, ignorava l'entrada del 13 d'abril del dietari de López-Picó que parlava del seu l'assaig: «un dels estudis, aplec de diversos comentaris de l'obra del nostre amic, de més penetració i densitat intel·lectual que s'hagin escrit mai», nota 3 (p. 349).

Probablement l'estiu de l'any que ve podré venir a Catalunya unes setmanes. No és massa llarg, però no és pas per demà. Ajuda'm entretant a oblidar la jeia dels cubans. (No són pas dolents, no et creguis; però són molt més tontos que pots imaginar-te i més pobres pintes.)

Dóna molts records als teus pares i rep una forta abraçada del teu amic.

Joan Ferraté

L'ESPILL

TARDOR 2005 NÚM. 20

ANTONI MARTÍ MONTERDE, *ÈL SOLATGE DE LA MODERNITAT (LITERATURA I CAFÈ)*

JOSEP M. LLURÓ, *POLÍTICA DE LA REPRESENTACIÓ*

MERCÈ RIUS, *SARTRE ON LINE*

MICHEL-ANTOINE BURNIER, *L'AVENTURA DE LES TEMPS MODERNES*

PETER BÜRGER, *SARTRE AVUI*

IDENTITATS EUROPEES

JOSEP FONTANA, *EUROPA: HISTÒRIA I IDENTITAT*

CARLES DUARTE, *MODELS ÈTICS I IDENTITATS CULTURALS*

JOSEP RAMONEDA, *UNA IDENTITAT CONTRA LA GUERRA CIVIL*

JOAN F. MIRA, *UNA HISTÒRIA D'EUROPA: LLENGÜES, CULTURES, NACIONS*

MARGARITA BOLADERAS, *IDENTITATS NACIONALS I CIUTADANIA EUROPEA*

MANUEL ALCARAZ, *EUROPA: CONSTITUCIÓ I IDENTITAT*

DOCUMENT: KARL KRAUS, *LA LITERATURA DEMOLIDA*

ADRIÀ CHAVARRIA, *DE TORNADA A ORS* • SIMONA SKRABEC, *L'HOME AMB BOMBES* • SALVADOR COMPANYY, *LA CARA OCULTA DE*

THOMAS BERNHARD • ENRIC GUINOT, *L'HORTA DE VALÈNCIA, LA FI D'UN PATRIMONI HISTÒRIC*

• EDWARD O. WILSON, *LA SISTEMÀTICA I EL FUTUR DE LA BIOLOGIA*

LLIBRES: FERRAN GARCIA-OLIVER, ENRIC GIL MUÑOZ, JOSEP LLUÍS BARONA, ANTONI DEFEZ

Redacció, administració i subscripcions: Publicacions de la Universitat de València • Arts Gràfiques 13, 46010 València • Tel. 96 386 41 15 • a/e: lespill@uv.es